

YOSH AVLODDA GENDER MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY- PEDAGOGIK ASOSLARI

Norboeva Firuza Raxmatillayevna

Perfect-University Gumanitar fanlar kafedrası mudiri,
pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

norboeva.f@perfectuniversity.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18677871>

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning ilmiy-nazariy, ijtimoiy-pedagogik va metodologik asoslari tahlil qilinadi. Gender madaniyatining mohiyati, uning shaxs ijtimoiylashuvi va jamiyat barqaror taraqqiyotidagi o'rnı yoritib beriladi. Shuningdek, ta'lim tizimi, oila, jamiyat va ijtimoiy institutlarning gender madaniyatini rivojlantirishdagi roli ilmiy jihatdan asoslanadi. Tadqiqot natijalari yoshlar ongida gender tenglik, bag'rikenglik va ijtimoiy adolat tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: gender, gender madaniyati, gender tenglik, yoshlar, ijtimoiylashuvi, ta'lim, tarbiya, ilmiy-pedagogik asos, ijtimoiy institutlar.

Annotation. This article analyzes the scientific-theoretical, socio-pedagogical, and methodological foundations of forming and developing gender culture among young people. The essence of gender culture and its role in personal socialization and the sustainable development of society are highlighted. In addition, the role of the education system, family, society, and social institutions in the development of gender culture is scientifically substantiated. The research findings contribute to the establishment of the principles of gender equality, tolerance, and social justice in the consciousness of young people.

Keywords: gender, gender culture, gender equality, youth, socialization, education, upbringing, scientific and pedagogical foundations, social institutions.

Аннотация. В данной статье анализируются научно-теоретические, социально-педагогические и методологические основы формирования и развития гендерной культуры среди молодежи. Раскрывается сущность гендерной культуры и ее роль в процессе социализации личности и устойчивого развития общества. Также научно обосновывается роль системы образования, семьи, общества и социальных институтов в развитии гендерной культуры. Результаты исследования способствуют утверждению в сознании молодежи принципов гендерного равенства, толерантности и социальной справедливости.

Ключевые слова: гендер, гендерная культура, гендерное равенство, молодежь, социализация, образование, воспитание, научно-педагогические основы, социальные институты.

Zamonaviy globallashuv sharoitida jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri gender tenglik va gender madaniyatining rivojlanish darajasi hisoblanadi. Inson huquqlari, ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanish masalalarida gender yondashuv alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish jamiyatning kelajakdagi ijtimoiy-siyosiy, madaniy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Yoshlar jamiyatning strategik resursi bo'lib, ularning dunyoqarashi, qadriyatları va ijtimoiy faolligi jamiyat rivojining yo'nalishini belgilaydi. Shu bois yoshlar

orasida gender masalalariga ilmiy asoslangan yondashuvni shakllantirish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi to'g'risidagi qat'iy norma mustahkamlangan. Konstitutsiyaning 58-moddasiga muvofiq, davlat xotin-qizlar va erkaklarning jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarini ta'minlaydi [1]. Tenglik tamoyilidan kelib chiqib, keyingi yillarda qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar, jumladan O'zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'rvonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi 561-sonli va "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi 562-sonli qonunlar qabul qilindi[2].

Zamonaviy dunyoda gender tushunchasi (inglizcha "gender", lotincha "genus"(zot) so'zidan olingan) xotin-qizlar va erkaklarning jamiyatdagi mavqeyini qonuniylik asosida biologik kelib chiqishdagi farqlarsiz belgilash bilan tavsiflanadi. Legitimlik (lotincha "legitimus" (qonunlarga muvofiq, qonuniy, to'g'ri) so'zidan olingan) xalqning majburiy qarorlar qabul qilish huquqi ixtiyoriy ravishda hokimiyat qo'liga o'tadi [3]demakdir.

Gender tushunchasi biologik jinsdan farqli ravishda, jamiyat tomonidan shakllantiriladigan ijtimoiy rollar, me'yorlar va xulq-atvor modellarini anglatadi. Gender madaniyati esa shaxsning erkak va ayol o'rtasidagi munosabatlarga, teng huquqlilik, o'zaro hurmat va mas'uliyatga asoslangan qarashlar tizimi sifatida namoyon bo'ladi.

Ilmiy manbalarda gender madaniyati quyidagi tarkibiy qismlardan iborat deb ko'rsatiladi:

kognitiv komponent – gender haqidagi bilim va tushunchalar;

aksiologik komponent – gender tenglik va adolatga oid qadriyatlar;

xulq-atvor komponenti – amaliy faoliyat va ijtimoiy munosabatlar.

Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi shaxsda yuksak gender madaniyatini shakllantiradi.

Yoshlar ijtimoiylashuvi jarayonida gender stereotiplari muhim rol o'ynaydi. An'anaviy va zamonaviy gender qarashlarining to'qnashuvi yoshlar ongida turli qarama-qarshiliklarni yuzaga keltirishi mumkin. Ilmiy asoslangan gender madaniyati esa ushbu ziddiyatlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Gender madaniyatiga ega bo'lgan yoshlar:

- a) o'z huquq va majburiyatlarini anglaydi;
- b) ijtimoiy munosabatlarda tolerantlik va bag'rikenglikni namoyon etadi;
- c) kasbiy va shaxsiy rivojlanishda teng imkoniyatlarga intiladi.

Shu jihatdan gender madaniyati yoshlarning ijtimoiy faolligi va fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlaydi.

Ta'lim tizimi gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishning asosiy institutsional mexanizmlaridan biridir. Maktabgacha ta'limdan boshlab oliy ta'limgacha bo'lgan jarayonda gender yondashuvni joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim jarayonida:

- o'quv dasturlariga gender tenglik g'oyalarini integratsiya qilish;
- pedagoglarning gender kompetensiyasini rivojlantirish;
- yoshlarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini oshirish zarur.

Ilmiy tadqiqotlar genderga sezgir ta'lim muhitida tarbiyalangan yoshlar ijtimoiy hayotda faol va mas'uliyatli bo'lishini ko'rsatadi.

Oila shaxsda gender madaniyatining dastlabki asoslarini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Oiladagi tarbiya uslubi, rollar taqsimoti va ota-onalarning shaxsiy namunalari yoshlarning gender haqidagi tasavvurlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Agar oilada:

teng huquqlilik tamoyillari qaror topsa;

o'zaro hurmat va mas'uliyat ustuvor bo'lsa;

stereotip qarashlar cheklansa,

unda yoshlarning gender madaniyati barqaror shakllanadi.

Jamiyatda mavjud ijtimoiy institutlar, ommaviy axborot vositalari va madaniy an'analar gender madaniyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. OAV orqali gender tenglik g'oyalarini targ'ib qilish, ijtimoiy loyihalar va dasturlarni amalga oshirish yoshlar ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, davlat siyosati doirasida gender tenglikka oid normativ-huquqiy hujjatlarning mavjudligi yoshlar orasida gender madaniyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishda quyidagi yondashuvlar samarali hisoblanadi:

1) tizimli yondashuv – barcha ijtimoiy institutlar o'zaro hamkorligi;

2) shaxsga yo'naltirilgan yondashuv – yoshlarning individual ehtiyojlarini hisobga olish;

3) madaniy yondashuv – milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'unligi;

4) ijtimoiy-pedagogik yondashuv – tarbiya va ta'limning uzviyligi. Mazkur yondashuvlar gender madaniyatining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Bugungi kunda yoshlar orasida gender madaniyatini rivojlantirish jamiyatda tenglik, adolat va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Bu jarayon quyidagi asosiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi:

1. Ta'lim-tarbiya tizimi orqali. Maktab, kollej va oliy ta'lim muassasalarida gender tenglik g'oyalarini o'quv dasturlariga kiritish, darslar, treninglar va maxsus mashg'ulotlar tashkil etish orqali yoshlarda gender madaniyati shakllantiriladi.

2. Huquqiy ongni oshirish. Yoshlarni gender tengligi, ayollar va erkaklarning teng huquqlari, diskriminatsiyaga qarshi qonunlar bilan tanishtirish, ularning huquqiy savodxonligini oshirish muhim mexanizm hisoblanadi.

3. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar. Televideniye, radio, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali gender tenglikni targ'ib qiluvchi ijtimoiy roliklar, maqolalar va loyihalar yoshlar ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

4. Oila instituti roli. Oilada qiz va o'g'il farzandlarga teng munosabatda bo'lish, ularni bir-birini hurmat qilish ruhida tarbiyalash gender madaniyatining asosiy poydevorini yaratadi.

5. Nodavlat va yoshlar tashkilotlari faoliyati. NNTlar, yoshlar ittifoqlari va jamoat tashkilotlari tomonidan seminarlar, davra suhbatlari, treninglar o'tkazilishi yoshlar orasida gender masalalariga bo'lgan ongli munosabatni kuchaytiradi.

6. Ijtimoiy muhit va jamoatchilik nazorati. Jamiyatda gender tenglikni qo'llab-quvvatlovchi ijtimoiy muhitni yaratish, stereotiplarga qarshi kurashish orqali yoshlarning dunyoqarashi ijobiy tomonga o'zgaradi.

Yoshlar orasida gender madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish jamiyat taraqqiyotining muhim sharti hisoblanadi. Ilmiy asoslangan yondashuvlar orqali yoshlar ongida gender tenglik, ijtimoiy adolat va bag'rikenglik tamoyillarini qaror toptirish mumkin. Ta'lim tizimi, oila va jamiyatning uzviy hamkorligi gender madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi va jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 01.05.2023-y., 03/23/837/0241-son)
2. O'zbekiston Respublikasining "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari". 561-sonli hamda "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish" 562-sonli Qonuni. Toshkent, 2019-yil 2-sentabr.
3. Ne'matov, J.A. Gender tengligi va gender zo'ravonligi savol va javoblarda. To'plam / J.A. Ne'matov, Sh. Po'latova . USAID © EWMI O'zbekistondagi filiali.-Toshkent: Credo Print Group, 2024, -10 b.
4. Connell R. Gender and Power. – Stanford University Press, 2009.
5. UNESCO. Gender Equality in Education. – Paris, 2020.
6. Saidov A. Ijtimoiy taraqqiyot va gender masalalari. – Toshkent, 2021.